

Eğitimde Oyunlaştırmanın Öğrencilerin Siber Zorbalık Bilincine Etkisi: Kare Oyunu Örneği

Mehmet AKSOY¹

Cemal Mümtaz Sosyal Bilimler Lisesi, Eskişehir, Türkiye

Özet

Şiddetin e-hali olarak ifade edilen siber zorbalık; okul dışına taşınabilmekte, zaman ve mekândan bağımsız bir biçimde devam edebilmekte ve böylece etki alanı genişleyerek normal akran zorbalığının ortaya koyduğu durumlardan daha olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Çevrimiçi platformlarda siber zorba(lar) ve siber mağdur(lar) zincirinde siber dışlama, başkasının kimliğine bürünme, düzenbazlık ve ifşa, ısrarlı siber takip, parlama, karalama, çevrimiçi taciz, iftira atma ve çevrimiçi kavga şeklinde gerçekleşen siber zorbalık; öğrencilerin okul başarısını olumsuz yönde etkileyebilmekte, öğrencilerin okul aidiyetlerinin zayıflamasına ve yine öğrencilerde okul tükenmişliği duygusunun ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Hal böyle iken, çocukların siber zorbalık ve türleri konusunda yeterli bir bilince sahip olduğunu söylemek zordur. Dolayısıyla, bu araştırmanın temel amacı, kare oyunu ile ortaokul öğrencilerini siber zorbalık ve siber zorbalık türleri hakkında bilinçlendirmektir. Bu araştırma yarı deneysel desenle hazırlanmıştır. Araştırmanın çalışma evreni Eskişehir il merkezinde yer alan Sinan Alağaç Ortaokulu'nda 2022-2023 eğitim-öğretim yılı güz döneminde okuyan öğrencilerdir. Örneklemi ise söz konusu okulda okuyan 53 öğrencidir. Uygulanan ön testle örneklemedeki öğrencilerin siber zorbalık ve türleri hakkındaki bilgi ve farkındalık düzeyleri tespit edilmiş, daha sonra üç hafta boyunca Kare Oyunu uygulanmış ve ardından son test yapılmıştır. Ön test sonuçlarına göre araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık ve türleri hakkındaki bilgi düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında geliştirilen "Kare Oyunu" uygulanmış ve ardından yapılan son testte örneklemedeki öğrencilerin siber zorbalık bilinç düzeylerinin arttığı belirlenmiştir. Yine, örneklemedeki öğrencilerin özellikle siber taciz, kimliğe bürünme ve taklit, karalama ile dedikodu ve kötüleme konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Kare oyunundan sonra ise bu konudaki bilgi düzeylerinin arttığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Kare oyunu, Siber Mağduriyet, Siber Zorbalık, Oyunlaştırma, Öğrenci

Atıf:

Aksoy, M. (2022). Eğitimde oyunlaştırmanın öğrencilerin siber zorbalık bilincine etkisi: Kare oyunu örneği, *Eğitimde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi (INNER)*, 4(2), 33-58.

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi

30.10.2022

Kabul Tarihi

24.12.2022

Yayın Tarihi

31.12.2022

İnsanlık tarihinde farklı alanlarda yaşanan gelişmelerle birlikte derin toplumsal dönüşümler de yaşanmıştır. Yerleşik hayata geçiş, ateşin bulunması, tarımın keşfi, sanayi devrimi gibi durumlar, tüm dünya için önemli sonuçlar doğurmuştur. Son olarak bu zincire “dijitalleşme” denen olgu eklendi. Tarım toplumu, sanayi toplumu, sanayi sonrası toplum, bilgi toplumu derken; internetin katalizörlüğünü yaptığı “dijitalleşme” süreciyle birlikte kendimizi dijital toplumun içinde bulduk. Günlük yaşama iyice nüfuz eden dijitalleşme ile birlikte insanlar birçok işini oturduğu yerden yapar hale gelmiş; böylece insanlara ait alışkanlıklar, sosyalleşme dinamikleri, iletişim biçimleri, tüketim alışkanlıkları köklü bir değişime uğramıştır. Özellikle, 2019 yılında Çin’de ortaya çıkan ve kısa sürede küresel hale gelen Covid-19 pandemisi ile birlikte yaşamın içine iyice kök salan dijitalleşme, salgın boyunca olumlu yönünü göstermiştir. Nitekim, salgın yüzünden okulların kapanmasıyla birlikte adeta tampon bir kurum olarak Türkiye’de de uzaktan/online eğitime geçilmiş (faydası noktasında farklı görüşler olsa da) ve eğitim sürecinin kesintiye uğramasının önüne geçilmiştir. Yine, dijitalleşme süreciyle birlikte iş/çalışma dünyasında da derin dönüşümler yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. ABD’li sosyolog Richard Sennett’in de belirttiği gibi dünyada, esnek çalışma sistemine/home office sistemine hızlı bir geçişin olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, insanların, birçok şeyini bir USB/flash bellek içinde taşıdığı bir çağa girildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan, dijitalleşme süreciyle birlikte önemli kavramların da hayatımıza girdiğini görüyoruz. Bu bağlamda, “dijital medya, yeni medya, sosyal medya ve platformlar, dijital medya eğitimi, dijital medya hukuku, dijital okuryazarlık, siber güvenlik, dijital dönüşüm, dijital kültür, dijital medya etiği, uzaktan eğitim, dijital güvenlik” (Anadolu Üniversitesi, 2023), siber, dijital ebeveynlik, dijital vatandaşlık, dijital gazete, hibrit eğitim, harmanlanmış eğitim, karma eğitim, çevrimiçi, dijital tüketim, dijital empati, dijital kimlik, dijital haklar, dijital zeka, dijital mahremiyet, dijital ayak izi, dijital yerli, dijital göçmen ve siber zorbalık vb. gibi kavramları saymak mümkündür.

Dijitalleşme süreci olumlu yanlarının yanında önemli problemlere de yol açmakta ve bunlardan bazıları eğitim-öğretim sürecini olumsuz etkilemektedir. Bunlardan biri de siber zorbalık olgusudur. Şiddet ve saldırganlığın bir başka biçimi olan zorbalık ve akran zorbalığı insanların ortaya koyduğu olumsuz davranışlardan biridir. “Akranlar arasında ortaya çıkan çatışma olarak ifade edilen zorbalık, yaş aralığı veya fiziksel güçten dolayı, güç farklılığından kaynaklanan bir olaydır. Kendini koruyamayan kişiye yapılan ve hem fiziksel hem psikolojik sonuçları doğuran, tekrarlı bir şiddet biçimidir” (Karaman-Kepenekçi ve Çınkır, 2003’ten aktaran Kıldırın, 2019, s. 5).

Öte yandan, “zorbalık, güçlü olan bir insanın güçsüz bir insana kasıtlı bir biçimde yaptığı fiziksel, zihinsel, ya da psikolojik açıdan zarar verme hedefi taşıyan fiili veya sözel baskı demektir. Bu baskının eğitim kurumlarında veya okullarda, öğrenciler arasında görülen tipi ise akran zorbalığı olarak adlandırılmakta ve daha çok okul içinde ortaya çıkan bir edimdir” (Gürhan, 2017’den aktaran Karoğlu ve Çılgın, 2020, s. 346).

Fiziki anlamda bir arada bulunan bireyler arasında görülen zorbalığın, farklı ortamlarda da meydana geldiği görülmektedir. Bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişim ve bu teknolojilerin kötü niyetli kullanılmasıyla birlikte zorbalık olgusunun yeni bir formunun, siber zorbalık şeklinde vuku bulduğu görülmektedir. Akran zorbalığı olgusundan daha çok dikkat çeken siber zorbalık davranışları, bilişim teknolojileri kullanılarak bilinçli bir şekilde başka bir insana maddi-manevi anlamda zarar verme; psikolojik anlamda bireyi etkilemeyi ihtiva eden

farklı bir şiddet tipi olarak meydana gelmektedir. Başka deyişle, “siber zorbalık, bir kişiye zarar vermek amacıyla dijital platformlarda yapılan saldırgan nitelikli davranışlardır” (Tokunaga, 2010’dan aktaran Karoğlu ve Çılğın, 2020, s. 346). Dünyayı adeta küçük bir köy haline getiren internet, uzakları yakın etmiştir. Yeni nesil, internet aracılığıyla sosyal medya platformlarında sosyalleşmeyi tercih etmekte, bu platformlarda yeni kimlikler oluşturabilmektedirler. “Bunların yanında, insanlara birçok fırsat sunan internet, aynı zamanda mahremiyet kaybını ve kimliğin gizlenerek güvenlik problemlerine sebep olabilecek çeşitli riskleri de ortaya çıkarmaktadır” (Karoğlu ve Çılğın, 2020, s. 46). Siber zorbalık, bu problemlerden biridir. Dijital platformlarda farklı şekillerde yapılan siber zorbalık, maruz kalan kişide/kişilerde farklı sorunlara yol açabilmektedir. İnternete ve akıllı telefonlara ulaşmanın kolay hale geldiği günümüz toplumlarında, çocukların sosyal medya platformlarında harcadığı zaman artmaktadır. İnsanlar, günlük hayatta yüz yüze iken söyleyemedikleri hakaret, küçümseme, alay etme ve kimi zaman tehdit içerikli sözleri farklı sosyal medya platformlarında ifade etmektedirler. Sanal zorbalık olarak da adlandırılan bu davranış, kişinin/mağdurun toplumsal uyumunu ve psikolojik yapısını olumsuz etkilemektedir. Çocuklar açısından bakıldığında bu durum, çocukların akademik başarılarını, psikolojik iyi olma hallerini, arkadaşlık ilişkilerini, motivasyon durumlarını olumsuz etkileyebilecek bir potansiyel taşımaktadır. Ancak, çocukların siber/sanal zorbalık hakkında yeterli bilince sahip olduklarını söylemek zordur. Bu bağlamda, araştırmada, ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık ve türleri hakkındaki bilgi düzeyleri nedir? Kare Oyunu, öğrencilerin siber zorbalık ve türleri konusunda farkındalık kazmalarında işlevsel midir? soruna cevap aranmıştır.

Şiddetin E-Hali: Siber Zorbalık

Teknoloji ve internet, insan hayatına sayısız katkı yapmış ve yaşamı kolaylaştırmıştır. Ancak özellikle de internet temelli platformların kullanımında çoğu zaman etik ilkelerin göz ardı edilmesi, önemli sorunları da beraberinde getirmektedir.

Cengiz’e (2021, s. 409) göre de “dijitalleşme süreciyle birlikte kimi geleneksel suçların dijital mecralara taşındığı ve bunların siber suç adı altında değerlendirildiği görülmektedir. Dolayısıyla siber suçlar, artık önemli bir uluslararası problem olarak kabul edilmekte; bu suçlarla birlikte etik sorunlar da gündeme gelmektedir. Ayrıca, ağ bağlantılı bilgisayar sistemleri yaygınlaştıkça, dünya ölçeğinde suç ve taciz olaylarının da artış gösterdiği gözlemlenmektedir”.

Siber zorbalık bu sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında kimi insanların reel yaşamda gerçekleştirdiği bir davranış olan zorbalık, başka deyişle geleneksel akran zorbalığı, sanal ortamlarda farklı şekillerde yapılmaktadır. “Geleneksel akran zorbalığı okul, park, sokak gibi yerlerde görülen ve alay etme, isim takma, aşağılama, dedikodu, dışlama, tehdit, fiziksel ve sözlü taciz biçiminde kendini gösteren” (Süslü, 2016’dan aktaran Yıldırım Şen, 2021, s. 109) bir davranış iken, “genel anlamda geleneksel akran zorbalığını anımsatan siber zorbalık ise dijital ortamda gerçekleşen” (Smith, Görzig, Robinson, 2019’dan aktaran Yıldırım Şen, 2021, s. 109) bir durum olmaktadır. Arıcak’a göre de okul ortamında ortaya çıkan zorbalık davranışları eğitimcilerin geliştirdiği denetimle çerçvelenebilmekte iken siber zorbalık davranışı, oluşan mağduriyeti okul dışına taşıyabilmektedir. Böylece zorbalık davranışı mekândan ve zamandan bağımsız bir şekilde devam etmektedir (Arıcak, 2011’den aktaran Karoğlu ve Çılğın, 2020, s. 346). Dolayısıyla, “mekân ve zaman sınırlaması

olmaksızın yapılabilen bir zorbalık tipi olan siber zorbalık, bu nedenlerle geleneksel anlamdaki akran zorbalığından çok daha tehlikeli olabilecek düzeylere ulaşabilmekte” (Alanoğlu ve Karabatak, 2020’den aktaran Yıldırım Şen, 2021, s. 109)” ve daha derin ve önu alınamayacak sorunlara yol açabilmektedir.

Dijital dünyada vuku bulan bu olguyla birlikte çeşitli kavramların da literatüre girdiği görülmektedir. Siber zorbalığı ayrıntılı şekilde anlatmaya başlamadan önce siber zorbalık olgusunun adeta etkin ve edilgen özneleri konumunda oldukları söylenebilecek siber zorba ve siber mağdur kavramlarının kısaca tanımlanmasında yarar görülmektedir. Buna göre “dijital platformlarda zorbalık eylemini yapan kişi siber zorba; söz konusu zorbalığa maruz kalan, sosyal ve psikolojik anlamda olumsuz şekilde etkilenen kişi ise siber mağdur olarak tanımlanmaktadır” (Alanoğlu ve Karabatak, 2020’den aktaran Yıldırım Şen, 2021, s. 107). Literatürde, “dijital zorbalık, çevrim içi zorbalık, internet zorbalığı, elektronik zorbalık” (Nagle, 2018; Edgington, 2020’den aktaran Yıldırım Şen, 2021, s. 107) gibi isimlerle de dile getirilen siber zorbalık davranışının biri ucunda siber zorba(lar), diğer ucunda ise siber mağdur(lar) bulunmaktadır. Siber/sanal zorbalık, “birey ya da bir grup tarafından başka birine veya bir gruba, iletişim ve bilgi teknolojileri aracılığıyla korkutma, onur kırma, tehdit, iftira, utandırma içerikli görüntülerin ve/veya iletilerin kasıtlı ve düzenli bir biçimde gönderilmesi” (MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019, s. 4) olarak tanımlanmaktadır. Başka bir kaynağa göre “siber / sanal zorbalık kavramını; bilgisayar, cep telefonu vb. gibi iletişim araçlarıyla kasıtlı bir şekilde kişiye veya bir gruba zarar vermeyi hedefleyen davranış” (Karoğlu ve Çılğın, 2020, s. 346) olarak tanımlamak mümkündür. Veyahut “siber zorbalık, sosyal medya ağları veya dijital platformlar üzerinden gerçekleştirilen ve başka insanlara sosyal, psikolojik ve duygusal anlamda zarar vermeyi amaçlayan davranışlara verilen isim” (Sipahi, 2020; Dinç, 2020; Heirman ve Walrave, 2020’den aktaran Yıldırım Şen, 2021, s. 106) olarak da ifade edilebilir. Her üç tanımdan çıkarılabilecek ortak nokta, dijital mecralarda ‘siber zorba(lar) – siber mağdur(lar) zincirinde’ gerçekleşen siber / sanal zorbalıkla birlikte etik ilkelerin ve insan haklarının ihlal edildiğidir.

“Siber zorbalık davranışının gerçekleştirilmesi sürecinde zorbalık yapan kişinin başlangıçta kimliğini gizleyebilmesi durumu, zorba kişiye yakalanmayacağı ve cezalandırılmayacağı gibi konularda güven vermektedir. Bunun yanında, mağdur olan kişinin, siber zorbalık yapan kişiye ait kimliğin belirlenemeyecek olduğunu düşünmesi de zorbalık davranışının sürdürülmesine yol açmakta, hatta bu zorbalığın şiddetini arttırmaktadır” (Aksaray, 2011; Myers ve Cowie, 2019’dan aktaran Yıldırım Şen, 2021, s. 110).

Fakat, Yıldırım Şen’e (2021) göre siber zorbaya ait kimliğin belirlenemeyeceği yanlış bir algıdır ve bu davranışın çok ciddi hukuki yaptırımları mevcuttur (s. 110).

Siber zorbalıkta doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde saldırı söz konusudur. Doğrudan saldırılar tehdit etme, müstehcen fotoğraflar, çizimler gönderme gibi sosyal davranışlardan oluşurken, dolaylı saldırılar ise herhangi bir özel bilgiyi e-posta yoluyla ifşa etmek veya kırıcı, aşağılayıcı tarzda taciz içeren mesajlar gönderme gibi davranışlardır (Hawker ve Boulton, 2000; Vandebosch ve Van Cleemput, 2009; akt. Karoğlu ve Çılğın, 2020, s. 346).

Bunun yanında, “siber zorbalığın temel nitelikleri arasında siber zorbanın, siber mağdura karşı düşmanca duygular içinde olması, ona zarar vermeyi amaçlaması bulunmaktadır. Yine, siber zorbalık davranışı, karşıdakini incitmek, ondan intikam almak, kendisinde var olan eksiklikleri karşısındaki kişiye yükleme yoluna giderek bastırmak veya alay etmek gibi bir motivasyonla gerçekleştirilebilmektedir” (Aksaray, 2011’den Aktaran Yıldırım Şen, 2021, s. 112).

“Siber zorbalık; şantaj, taciz, trolleme, ifşa, dedikodu, dışlama, bir başkası gibi davranma, sahte hesap kullanma vb. gibi farklı eylemleri içermektedir” (Heirman ve Walrave, 2020; Alanoğlu ve Karabatak, 2020; Yaman ve Peker, 2012; Duygulu, 2019; aktaran Yıldırım Şen, 2021, s. 107-108). Kısaca Tan’ın (2019, s.4) da vurguladığı gibi “siber zorbalık davranışı, kontrol edilmesi güç bir yer olan dijital veya sanal dünyada sosyal ağlar üzerinden hayatımızda yer bulabilen olumsuz davranışlardan biridir”. Shapka’ya (2017) göre ise siber zorbalık yaşanan durumlara bağlı olarak duygusal bakımdan geleneksel akran zorbalığından daha çok zarar verebilmektedir (Shapka 2017’den aktaran Tan, 2019, s. 11). Bu ise sanal ortamdaki bilginin takip edilmesinin güçlüğünden ve kesintisiz nitelik taşıyan sanal erişimden kaynaklanan bir durumdur. Bir kez dahi paylaşılan mesaj, bilgi, fotoğraf veya video orijinal haliyle sürekli kalacak ve böylece siber zorbalığa uğrayan kişi, bunlarla her karşılaştığında hep aynı deneyimi yaşayacaktır. Siber zorbalık davranışı birçok şekilde ortaya çıkabilmekte ve herhangi bir cihazda ve çevrimiçi platformda meydana gelebilmektedir. Bu zorbalık, bilinen bir insan ya da yabancı biri tarafından gerçekleştirilebilir. Ayrıca, siber zorbalık olayında bir kişi aynı anda hem siber zorba hem siber mağdur olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Siber zorbalık davranışı, tablet, bilgisayar, mobil telefonlar vs. gibi teknolojik araçlarla, SMS, e-posta, akıllı telefon uygulamaları, forumlar, bloglar, sohbet odaları, twitter, facebook, instagram gibi sosyal ağlar ve çevrimiçi oyunlar gibi mecralarda meydana gelmektedir. Siber zorbalık davranışı, zorbalığa uğrayan mağdurlarına duygusal açıdan rahatsızlık verebilmekte ve fiziki bir ortamda gerçekleşmediği için zorbanın/failin gerçek kimliğini saklayabilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu durum ise siber zorbalık yapmayı daha da pekiştirmektedir. Dolayısıyla, sanal ortamların yaygınlaşması ve genişlemesiyle birlikte internetin kötü niyetle kullanılması, özellikle genç bireylerin siber zorbalığın çok sayıda olumsuz etkisine maruz kalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, Willard’ın (2007) da altını çizdiği gibi “kişiler gerçek hayatlarında imtina ettikleri kimi davranışları çevrim içi platformlarda yaparak aslında, etrafındaki insanlar tarafından fark edilmediğine, ceza alamayacaklarını düşündükleri için kolaylıkla yaptıklarına ve herkesin bu tip davranışlarda bulunduğu inanmaktadırlar” (Willard, 2007’den aktaran Kırat, 2019, s. 11) Oysa, bu düşüncenin yanlış olduğunu ve bilişim suçlarına karşı önemli cezaların uygulandığını söylemek doğru bir ifade olacaktır.

Siber Zorbalık Türleri

Dijitalleşmenin kök saldıgı günümüz dünyasında yoğun olarak görülen ve adeta ‘siber patolojik’ bir hal alan siber zorbalık türleri nelerdir? Siber zorbalık türleriyle ilgili olarak dile getirilmiş açıklamaların kısaca özetlenmesinde yarar bulunmaktadır. Bu bağlamda, Arıcak, Kınay ve Tanrikulu (2012), elektronik zorbalık ve elektronik iletişim zorbalığından bahsetmektedirler (Arıcak, Kınay ve Tanrikulu, 2012’den aktaran Kırat, 2019, s. 11). Onlara göre elektronik zorbalık, başka kişilerin şifrelerini ele geçirmek ya da onlara bulaşıcı mailler

göndererek zarar verme şeklinde gerçekleşen zorbalıktır. Elektronik iletişim zorbalığı ise teknolojik araçlar kullanarak kişileri devamlı şekilde rahatsız etme, onlarla alay etme, onlara lakap takma ve iftira atma ya da dedikodu yaymaya çalışma; hakaret içeren mesajlar gönderme gibi eylemleri kapsamaktadır. Willard'ın (2007) ise siber zorbalığı; taciz, karalama, parlama, ısrarlı siber takip, başkasının kimliğine bürünme, dışlama, düzenbazlık ve ifşa şeklinde sınıflandırdığı (Willard, 2007; Baştürk Akça, 2019; Baştürk Akca ve Sayımer, 2017'den aktaran Kacar, 2023, s. 5) görülmektedir. Walker (2009), siber zorbalık türlerini "çevrimiçi kavga, zarar verme, çevrimiçi taciz, iftira atma, başka bir kişinin kimliğini edinme, siber dışlama" (Walker, 2009'dan aktaran Kırat, 2019, s. 12) şeklinde sıralamaktadır. Rogers (2010) bilişim teknolojilerinin ilerleyişi ve çevrimiçi platformlara ulaşmayı sağlayan araçların çeşitlenmesi ile siber/sanal zorbalığa uğrama alanlarının arttığını belirtmektedir (Rogers, 201'dan aktaran Tan, 2020, s. 2020). Bunun yanında, önceki satırlarda da belirtildiği gibi siber zorbalık davranışı, bireylerin iletişim araçlarına kolay ulaşmasının beraberinde getirdiği bir durumdur. Dolayısıyla, "günümüz dünyasında telefon ve bilgisayar kullanımının artmasıyla birlikte siber zorbalık olaylarında önemli bir artış yaşanmakta ve kişilerin bu davranışı yaparken farklı yollara başvurdukları" (Kağan ve Ciminli, 2016'dan aktaran Kacar, 2023, s. 8) gözlemlenmektedir. Nitekim, Polanin vd., (2022) kişilerin siber zorbalık davranışı için kullandıkları araçları anlık mesajlaşma, elektronik posta, metin mesajları, sosyal ağ siteleri, sohbet odaları, forumlar, bloglar ve web sayfaları (Polanin vd., 2022'den aktaran Kacar, 2023, s. 8) biçiminde dile getirmektedirler.

Anomik ve patolojik bir duruma gelen siber zorbalık davranışının ortaya çıkmasında şüphesiz birçok sebep bulunmaktadır. "Siber zorbalık, zorbalık eyleminde bulunan bireyin ilişkilere zarar verme, misilleme yapma ya da yüz yüze iletişim eksikliğinden ortaya çıkabileceği" gibi (Crosslin ve Golman, 2014'dan aktaran Dursun, Gökçe ve Aytaç, 2020, s. 469), o bireyin depresyonda olması, kaygı problemlerine sahip olması, başkalarına karşı düşmanlık beslemesi, narsist kişilik bozukluğuna sahip olması ve ruhsal bozukluğunun bulunması gibi psikolojik nedenlerden de kaynaklanabilir (Field, 2018; Gibb, Devereux, 2014; Kokkinos vd., 2014'ten aktaran Dursun, Gökçe ve Aytaç, 2020, s. 469). Öte yandan, genç bireyler arasında siber zorbalık davranışlarının ortaya çıkmasında, anne ve babanın; eğitimsiz olmasının, çocuğuyla olan iletişim biçiminin, internet kullanımında gösterdiği otoriter tutumunun, teknolojinin yaratacağı riskler hakkında yetersiz bilgi sahibi olmasının büyük etkisi vardır (Uludaşdemir ve Küçük, 2021'den aktaran Kacar, 2023, s. 5). Sebep ne olursa olsun, siber zorbalığa uğrayan kişinin çok yönlü bir etkilenme yaşadığıdır.

Nitekim, Wolak, Mitchell ve Finkelhor'a (2007) göre "sanal zorbalığa uğrayan kişilerin sosyal hayatta, aile ve arkadaşlık ilişkilerinde sorunlar yaşadıkları, kaygı düzeylerinin arttığı, öz saygı düzeylerinin düşük olduğu, öfke ve depresyon belirtileri gösterdikleri ve saldırgan davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir" (Wolak, Mitchell ve Finkelhor, 2007'den aktaran Tan, 2020, s. 18). Yine, "sanal zorbalıkta mağdur olan kişi genellikle doğrudan şiddet ve fiziksel zarar tehdidiyle karşı karşıyadır ve ayrıca kamusal nitelik taşıyan ortamda utanmaya ve aşağılanmaya maruz kalmaktadır. Bu durum, ciddi anlamda psikolojik, duygusal, fiziksel ve sosyal problemlere yol açmaktadır" (Patchin ve Hinuja, 2006; Bailey, 2013'den aktaran Dursun, Gökçe ve Aytaç, 2020, s. 471). Ayrıca, "siber zorbalığa maruz kalan kişilerin başarılarında düşme olduğu, uyku sorunları yaşadıkları, yalnız kalmaktan korktukları ve kimi zaman intihar düşüncesine sahip oldukları belirlenmiştir" (Kestel, Akbıyık, 2016, s. 855).

Zorbalık mağduriyetinden kaynaklanan olumsuz sonuçları açıklamak için geliştirilen ‘Genel Gerilme kuramı’ ise olumsuz neticeler yaratan olayların, öfkeye ve hayal kırıklığına yol açabileceğini ve bu duyguların yıkıcı olabilecek davranışlara sebep olabileceğini ifade etmektedir (Azami ve Tareman, 2020’den aktaran Kacar, 2023, s. 12-13). Öte yandan, “siber zorbalıktan en çok etkilenen veya başka deyişle en çok mağdur olanların başında gençler gelmektedir”. Şüphesiz, gençlerin teknolojiyi diğer gruplara oranla daha çok kullanmalarının buradaki temel etkeni oluşturduğunu (Bayram ve Saylı, 2013’ten aktaran Dursun, Gökçe ve Aytacı, 2020, s. 471) söylemek gerekir. Burada şu sorunun sorulması da gerekmektedir: Siber zorbalıkta risk grupları kimlerdir ve bu konuda ne tür önlemler alınmalıdır? Bu soruya önemli cevapların verildiği görülmektedir. Örneğin, ailesel faktörler -aile yapısı, ebeveyn denetimi, aile içi iletişim biçimi- ve demografik farklılıklar -yaş, cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi, internet kullanımına başlama yaşı- sanal ortamda mağduriyetin ortaya çıkma oranını artırmaktadır (Athanasio et al., 2018’den aktaran Kacar, 2023, s. 10). Zamanlarının çoğunu sosyal medya platformlarında geçiren yeni neslin siber zorbalık yapma veya siber mağdur olma oranlarında artış yaşanmaktadır. Bu bağlamda, okul iklimini tehdit eden faktörlerden birinin siber zorbalık olduğunu söylemek doğru bir ifade olacaktır.

Okul İklimini Tehdit Eden Bir Olgu Olarak Siber Zorbalık

Okul; farklı sosyo-ekonomik yapılar, alışkanlıklara, kişiliklere, kültürlere, sermayelere ve habituslara sahip çocukların öğrenim gördüğü eğitim mekânlarıdır. Okul, çocuğun, aile ortamı dışındaki vaktinin çoğunu geçirdiği yerdir.

“Okul ve akran grubu gibi aile dışındaki toplumsal bağlamlar ergenlik çağındaki çocukların gelişimi için fırsatlar sunduğu gibi çeşitli riskleri beraberinde getirmektedir. Söz konusu risklerin en önemlilerinden biri de okul zorbalığıdır. Okulun fiziki ortamlarında vuku bulan zorba nitelikli davranışlarda uygulayan ve hedef konumundaki birey arasında fiziksel bir temasın varlığı kaçınılmaz olmaktadır ve bu temaslar okulun soyunma odasında, koridorlarında, sınıflarda, okul yolunda meydana gelebilmektedir” (Olweus, 1993’ten aktaran Bayar ve Uçanok, 2012, s. 102).

Öte yandan, “bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte çocukların ve ergenlik çağındaki bireylerin akranlarıyla olan iletişimlerinin önemli bir parçası haline gelmesi, bilimsel çalışmalarda kimi zaman dolaylı şekilde yapılan saldırganlık, kimi zaman da ilişkisel saldırganlık bağlamında irdelenen yeni bir zorbalık tipinin tarif edilmesinde belirleyici rol oynamıştır. Çeşitli çalışmalarda internet saldırganlığı, internet zorbalığı, elektronik zorbalık, internet tacizi (Kowalski ve Limber, 2007; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Williams ve Guerra, 2007; Ybarra ve Mitchell, 2004’ten aktaran Bayar ve Uçanok, 2012, s. 102) şeklinde isimlendirilen siber zorbalık (cyberbullying) terimi akran zorbalığı ile ilgili alanyazında sıkça değinilen temalardan biri olmuştur” (Bayar ve Uçanok, 2012, s. 102).

Dolayısıyla, günümüz toplumlarında okulları tehdit eden unsurlardan biri de farklı sosyal medya platformları üzerinden gerçekleştirilen siber zorbalık davranışlarıdır. Geleneksel akran zorbalığı zaten okulların önemli bir sorunu iken, internetle birlikte siber zorbalık da eğitim kurumlarının önemli bir sorunu haline gelmiştir.

Aksaray'a (2011) göre 1970'li yıllardan bu yana okullarda yaygın şekilde görülmeye başlayan geleneksel akran zorbalığı genellikle okul saatlerinde görülürken, siber zorbalık olayında durum biraz daha farklı bir hal almakta; iletişim araçları, zorba kişinin mağdur kişiye istediği zaman ulaşabilmesini ve bunu devam ettirebilmesini sağlamaktadır (Aksaray, 2011'den aktaran Tan, 2020, s. 22). Hal böyle iken "okullardaki yönetici, öğretmen ve danışmanların çoğu geleneksel anlamdaki akran zorbalığının önemli bir sorun olduğunu bilmektedir. Fakat çok azı öğrencilerin iletişim teknolojileri aracılığıyla tacize uğradığının bilincindedirler" (Bernan ve Li, 2005'den aktaran Aksaray, 2011, s. 407).

Campbell'e (2005) göre ise siber zorbalık davranışı okullarda öğrenciler arasında meydana gelen, onları olumsuz şekilde etkileyen ve gittikçe yaygınlaşan, bu yüzden üzerinde dikkatle durulması gereken önemli küresel bir sorundur (Campbell, 2005'ten aktaran Tan, 2020, s. 23). Araştırmalar okullarda özellikle orta okul ve lise düzeyinde siber zorbalık istilası altında olduklarını göstermiştir (Tan, 2020, s. 23).

Çağımızın önemli sorunlarından biri haline gelen siber zorbalık hakkında yapılan çalışmaları kısaca özetlemekte fayda görülmektedir. Bu bağlamda, Dehue, Bolman ve Völlink (2007), ilkokul son ve ortaokul birinci sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada; öğrencilerin %16'sının başka kişilere internet üzerinden ya da cep telefonu mesajları ile zorbalık yaptığını, %22'sinin ise mağdur ya da kurban olduğunu tespit etmişlerdir. Mağdurların %35'inin kendisine taciz yapan kişiyi tanımadığını bulgulamışlardır. Ayrıca, zorbalık yapan kişilerin daha çok kendi evlerinde ve tek başına iken kimi zaman da arkadaş grubuyla birlikteyken bu davranışa katılım gösterdiklerini belirtmişlerdir. Aynı çalışmada, en çok yapılan zorbalık türünün ise dedikodu yapma ve ad takma olduğu belirlenmiştir (Dehue, Bolman ve Völlink, 2007'den aktaran Aksaray, 2011, s. 414).

Juvonen ve Gross (2008), çalışmalarında, 12-17 yaş arasındaki gençlerin %72'sinin son bir yıl içinde en az bir kez online ortamda zorbalık davranışına maruz kaldıklarını tespit etmişler (Juvonen ve Gross, 2008'den aktaran Aksaray, 2011, s. 414). Serin (2012) de çalışmasında, ergenlerin siber zorbalık-siber mağduriyet/kurban deneyimlerini ve bu davranışlarla ilgili öğretmenlerin ve eğitim yöneticilerinin farkındalık düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada, öğrencilerin % 26.52'sinin siber zorbalığa bir şekilde karıştığı; % 9.42'sinin siber zorbalık yaptığı, % 11.79'unun siber mağdur olduğu ve % 5.31'inin ise hem siber zorba hem de siber mağdur olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada, kız öğrencilerin erkek öğrencilerden hem daha az siber zorbalık yaptıkları hem daha az siber mağdur/kurban oldukları da tespit edilmiştir.

Bayar ve Uçanok (2012) ise hazırladıkları çalışmada, ergenlerin hem okul ortamında hem de online mecralarda uğradıkları ya da gerçekleştirdikleri zorbalık davranışı ile okul sosyal iklimi arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkide akranlara yönelik algıların aracı rolünü araştırmışlardır. Araştırmanın genel sonuçları şöyle özetlenmiştir: Akran durumuna ait algının hem kız hem erkekler için, okul iklimiyle geleneksel akran zorbalığına uğrama arasındaki ilişkide tam aracı rolü, okul iklimiyle geleneksel akran zorbalığı yapma arasındaki ilişkide ise kısmi anlamda aracı bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Bunun yanında, akran algısının, okul iklimiyle çevrimiçi zorbalığa uğrama arasındaki ilişkide kızlarda kısmi bir aracı rol, erkeklerde ise tam aracı bir rol oynadığı görülmektedir. Son olarak, akranlara dair algıların

zorbalık ve okul iklimi arasındaki ilişkide mühim bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Ortaokul Öğrencileri örneğinde hazırladığı çalışmada Seyhan (2020), geleneksel akran zorbalığı ve siber zorbalığın yaygınlığını, ebeveyn tutumlarını, bu iki zorbalık düzeyinin çeşitli değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmada, ebeveyn tutumlarının, ebeveynlerin internet kullanımına ilişkin alışkanlıklarının ve tercihlerinin, öğrencilerin internet kullanımıyla ilgili değişkenlerinin geleneksel ve siber/sanal zorbalık boyutlarıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Karoğlu ve Çılgın (2020), lise öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada; internet teknolojilerinin gelişmesinin ve bu teknolojilere ulaşımın kolaylığının en çok gençleri, çocukları ve ergenleri tehdit ettiği bulunmuştur. Bu bağlamda, zorbalığın sanal mecralardaki karşılığı olan siber zorbalık ve siber mağduriyet kavramları üzerinde daha fazla durulması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Aygün (2016) ise Adıyaman örneğinde, lise öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerini araştırmıştır. Araştırmada, siber zorbalığın elektronik iletişim araçlarıyla yapılan bir davranış olduğu vurgulanmakta; Siber zorbalık davranışının görülme biçimleri taciz, kızdırma, kışkırtma, karalama, dışlama, iftira, taklit etme, ifşa etmek, rahatsız edici ve tekrarlayıcı mesaj ve aramalar olarak sıralanmaktadır. Ayrıca araştırmada, anlık mesaj, birebir ağ kurma, e-mail, sohbet odaları, web siteleri, metin mesajlaşması, çevrimiçi oyunlar, bloglar, tartışma duvarları ve sosyal paylaşım siteleri, siber zorbalık davranışının araçları olarak ifade edilmektedir.

Yine, Kavuk ve Keser (2016), tarama modelini kullanarak hazırladıkları çalışmalarında 6, 7 ve 8. sınıfta okuyan ilköğretim öğrencilerinin, kişisel özellikleriyle bilgi-iletişim teknolojilerini kullanma ve bu öğrencilerin siber zorba ve siber kurban/mağdur olma durumlarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada; siber zorba ve siber kurban olma durumu ile cinsiyet, internete bağlanma yeri, interneti kullanma süresi ve internet kullanım amaçları arasında anlamlı farklar bulunduğu belirtilmektedir.

Özer ve Şad (2021) ise araştırmalarında, lisede okuyan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve okul tükenmişlik düzeylerini belirlemeyi; siber mağduriyet, siber zorbalık ve okul tükenmişlik durumunun okul türü, cinsiyet ve sınıf düzeyi gibi değişkenler bakımından incelemeyi; siber zorbalığın ve siber mağduriyetin, okul tükenmişliğinin anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada, öğrencilerin siber zorba davranışını haftada hiç ile haftada bir kez düzeyleri arasında gerçekleştirdikleri; öğrencilerin okul tükenmişliğinin cinsiyet ve okul türüne göre anlamlı bir farklılık gösterdiği, siber zorbalıkta bulunma düzeylerinin ise sadece okul türü bakımından anlamlı bir farklılık gösterdiği; siber zorbalık davranışını yapmanın ve siber zorbalık davranışına uğramanın okul tükenmişliğinin anlamlı yordayıcıları olduğu tespit edilmiştir.

Yeni neslin veya başka bir ifadeyle dijital yerlilerin vakitlerinin büyük bölümünü çevrimiçi mecralarda geçirdikleri bilinen bir gerçektir. Hal böyle olunca, siber zorbalık davranışlarının artış göstermesi de beklenen bir durum olmaktadır. Ancak siber zorbalığın öğrenciler için ortaya çıkardığı sonuçlar irdelendiğinde, eğitim kurumlarının ciddi bir sorunla karşı karşıya kaldığını söylemek gerekir. Nitekim, bu konudaki çalışmaların çoğu “siber zorbalık kaynaklı olumsuz sonuçların okuldaki geleneksel akran zorbalığının doğurduğu

sonuçlarla benzerlikler taşıdığını tespit etmiştir” (Aksaray, 2011, s. 418). Yine, “siber zorbalığa uğrayan çocukların anksiyete, üzüntü, korku gibi hisleri daha çok hissettikleri; dikkat bozukluğundan dolayı notlarında düşüşlerin meydana geldiği tespit edilmiştir” (Beran ve Li, 2005’den aktaran Aksaray, 2011, s. 418). Ayrıca, “siber zorbalık mağduru olan çocukların okuldan kaçma, devamsızlık ve okula silahla gelme gibi davranışlar sergiledikleri görülmektedir” (Ybarra, Diener-West, ve Leaf, 2007’den aktaran Aksaray, 2011, s. 418).

Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi siber zorbalığa uğrayan çocuklarda ortaya çıkabilecek temel olumsuzluklardan biri de okul tükenmişliğidir. Bu psikolojik durum çocukların okul yaşantılarını total anlamda farklı boyutları kapsayacak şekilde derinden etkileyebilmektedir. Öğrencilerin, öğretmenlerin, yöneticilerin ve ebeveynlerin siber zorbalık hakkında farkındalık kazanmaları büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu araştırma, ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık hakkında bilinçlendirilmesini, siber zorbalığın türleri, araçları ve sonuçları hakkında farkındalık kazanmalarını hedefleyen bir çalışmadır. Kısaca bu araştırmanın temel amacı, kare oyunuyla ortaokul öğrencilerini siber zorbalık ve siber zorbalık türleri hakkında bilinçlendirmektir.

Oyun ve Oyunlaştırma

İnsanoğlunun bir gelişim dönemi olan çocukluğa eşlik eden oyun, çocukların birçok duyusuyla katılım gösterdiği bir süreç olmakta ve çocukların en mutlu anlarından biri olmaktadır. Oyunlar, insan tabiatının bir parçası ve gereği olup (Huizinga, 1955’ten akt. Sezgin vd., 2018, s. 170), merkezinde eğlenme ve doğal şekilde tecrübe etme güdüsü bulunmaktadır (Sezgin vd., 2018, s. 170). Obut’a (2005) göre de oyun çocuğun kendisini ifade şeklidir. Oyun, çocuğun iç dünyasını yansıtan bir ayna gibi olup oyun oynamak, çocuk için yeme ve içme gibi doğal bir gereksinimdir (Obut, 2005’ten aktaran Kunduracıoğlu, 2018, s. 8). Oyun, insanoğlunun bir bileşeni olarak görülse de farklı dönemlerde oyunun tanımı değişikliğe uğramış ve oyun insan hayatında farklı işlevlerde bulunmuştur (Sezgin vd., 2018, s. 170). Çocukların en mutlu olduğu zamanlar olan oyun, çocukların gelişim alanlarında olduğu gibi eğitim hayatında da önemli bir yere sahiptir. Çocuklar açısından yaparak yaşayarak öğrenilen konuların kalıcılığı daha fazla olmakta; oyun sürecinde çocuk, birçok duyusuyla öğrenme faaliyetine katıldığı için tam öğrenmenin kapısını aralamaktadır. Nitekim, bir söyleyişe göre yaşam bir oyun gibidir, yapmanız gereken şey nasıl oynanacağını bilmektir. Dolayısıyla, oyunlar günlük yaşamımızın bir parçası ve iyi şekilde tasarlanmış oyun ve uygulamalar iyi bir güdülenme kaynağı olabilmektedir (Bozkurt ve Genç-Kumtepe, 2014, s. 147). Kunduracıoğlu’na (2018) göre ise oyunla ilgili tarihsel süreçte ortaya atılan görüşlere bakıldığında, oyunun her daim önemi dile getirilen ve eğitimle birlikte kullanımına ilişkin önemli fikirler ifade edilen bir kavram olduğu anlaşılmaktadır (s. 10).

Bu noktada, oyunlaştırma ve oyun tabanlı öğrenme kavramları devreye girmekte ve oyunlaştırma, eğitim sürecinin (özellikle okul öncesi, ilkokul ve ortaokulda) önemli bir bileşeni haline gelmektedir. Eğitim sürecinde zor ve karmaşık konuların öğretimi başta olmak üzere farklı derslere ait birçok konunun öğretim sürecinde başvurulan oyunlaştırma, kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesine önemli katkılar sunmaktadır. Gamification by Design adlı kitaplarında Zimmermann ve Cunningham (2011) oyunlaştırma kavramını; oyun, düşünme, süreç ve mekanizmalarının kullanıcıların ilgilerini yönlendirmek ve problemleri çözmek amacıyla kullanılması şeklinde tanımlamaktadır (Zimmermann ve Cunningham, 2011’den

aktaran Bahçeci ve Uşengül, 2018, s. 76). Bunun yanında, temelini oyundan alan oyunlaştırma, oyunlardaki kural, çıktı, etkileşim, dönüt, öykü, meydan okuma, hedef ve amaç (Prensky, 2001'den aktaran Çağlar ve Kocadere, 2015, s. 85) gibi etmenleri içermektedir. Öte yandan, oyunda amaç eğlence iken, oyunlaştırmada amaç bireyin davranışlarını ve eğilimlerini yönlendirmektir. Oyunlaştırma, oyun içermeyen bir ortamda oyunu sadece araç biçiminde kullanmaktadır (Bahçeci ve Uşengül, 2018, s. 707).

Karataş'a (2014) göre ise eğitimdeki oyunlaştırma süreci, yalnızca bilgi veya beceri öğretimine oyun ekleme işlemi değil, oyun karakteristikleriyle bütünleştirilerek, öğrencilerin mevcut öğrenme alanında öğrenmesini kolaylaştırma potansiyelinden faydalanmaktadır (Karataş,2014'ten aktaran Bahçeci ve Uşengül, 2018, s. 710). Yıldırım ve Demir'e (2014) göre de eğitim sürecinde oyunlaştırma başlangıçta bilinen öğrenme yaklaşımlarına ters düşüyor gibi gözükebilir. Bu algının sebebi; ders sürecinin oyunlaştırılmasının sınıf içinde bir yarış ortamı oluşturabileceği düşüncesidir. Ancak, oyunlaştırma işleminde öğrenciler aslında kendileri ile yarış halinde olurlar. (Yıldırım ve Demir, 2014, s. 661).

Bunun yanında, oyunlaştırma ve oyun temelli öğrenme birbirine karıştırılan kavramlar olmaktadır.

“Oyun temelli öğrenme bir derse ait konuların oyunlar aracılığıyla öğretilmesi iken, oyunlaştırma ise oyun dışı bir yerin oyun ilkeleri ve bileşenleriyle tasarlanıp tamamen oyun haline dönüştürülmesidir. Eğitimde oyunlaştırılma ise rozet, puan, deneyim ve seviye puanı şeklinde tasarlanan yapının tamamen sınıf ortamına aktarılması olarak açıklanabilir” (Yıldırım ve Demir, 2014, s. 661).

Bu çalışmada da oyunlaştırma aracılığıyla, ortaokul öğrencilerinin çevrimiçi platformlarda maruz kaldıkları; gerçek yaşamdan sanal ortama aktarılan ve geleneksel akran zorbalığının yeni bir versiyonu olan siber zorbalık hakkında bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Yöntem

Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinin sosyal medya platformlarında maruz kaldıkları siber zorbalık nitelikli davranışlar ve siber zorbalığın türleri hakkında bilinçlendirilmesini hedefleyen oyunlaştırma temelli bir çalışmadır.

Araştırma Deseni

Nicel bir yapıya sahip olan bu araştırma “yarı deneysel desenle” (Quasi-Experimental Studies) hazırlanmıştır. Tek grup (deney grubu) üzerinde çalışılmış ve nedensellik ilişkisinin ortaya konması tercih edilmiştir. “Bu desenle yapılan çalışmalarda kontrol grubunun olmaması, random atamasına gidilmemesi ve manipülasyon yapılamaması çalışmanın geçerliğini tehdit eden bir durum olsa da çalışmanın mümkün olduğu ölçüde bu sınırlılıkları bertaraf edecek biçimde tasarlanması büyük önem taşımaktadır” (Trochim ve Donelly, 2008'den aktaran Başol, 2008, s. 15). Bu araştırma bir eğitim kurumunda bulunan örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, “eğitim ve psikoloji gibi alanlarda hazırlanan çalışmaların çoğunda daha önceden oluşturulmuş olan gruplarla (örneğin, sınıflar) çalışıldığı için kullanılan desen, yarı-deneyseldir” (Trochim ve Donelly, 2008'den aktaran Başol, 2008, s. 15). Bunun yanında bu araştırmanın bağımsız değişkenini Kare Oyunu, bağımlı değişkenini ise Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Konusundaki Bilgi ve Farkındalık Düzeyleri oluşturmaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma evreni, Eskişehir ilinin Tepebaşı ilçesinde yer alan bir ortaokulda 2022-2023 eğitim-öğretim yılında okuyan öğrencilerdir. Araştırmanın örnekleme yöntemiyle seçilen 53 öğrencidir. Söz konusu örneklem grubu gönüllülük ilkesine göre seçilmiştir. Örneklem grubunun 29'u kız, 24'ü erkek öğrencidir. Yine, öğrencilerin 23'ü 6. sınıf, 30'u ise 7. sınıf öğrencisidir.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

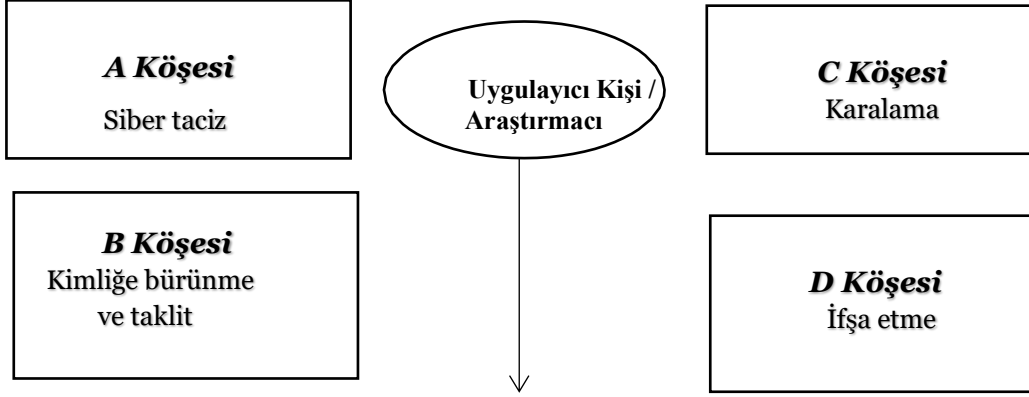
Bu bölümde öncelikle bir model olarak önerilen “Kare Oyunu” hakkında bilgi verilmiş, ardından veri toplama araçları ve yapılan işlemler açıklanmıştır.

Kare Oyunu

‘Kare Oyunu’ tüm öğrencilerin katılmasına fırsat veren, siber zorbalık eğitimi hedefleyen eğitsel bir oyundur. Bu oyunun kuralları şöyledir:

- Sınıf mevcudu sayısına öğrenci grubu oluşturulur.
- Ardından karenin A, B, C, D köşeleri oluşturulur.
- Her köşeye bir siber zorbalık türü yazılır.
- Her seferinde sorgulanan olay siber zorbalık türleri köşelerinin birinde yer alır.
- Kare Oyununu yöneten kişi ortada durur. Elinde oyun kartları bulunur. Bu kartlarda siber zorbalık türünü içeren ‘örnek olaylar’ yazılıdır.
- Uygulayıcı karttaki örnek olayı seslice okur ve okuduğu örnek olayın hangi siber zorbalık türünü yansıttığını ya da hangi zorbalık türüne vurgu yaptığını sorar ve ardından öğrencilerin köşelere dağılmasını söyler.
- Uygulayıcı köşelere dağılan öğrencilere neden o köşeyi tercih ettiğini sorar ve bazı öğrencilerden görüş alır.
- Daha sonra oyunu yöneten kişi doğru cevabın bulunduğu köşeyi ve siber zorbalık türünü seslice söyler.
- Ardından sorgulanan siber zorbalık türünü kısaca açıklar ve öğrencilerin bilgilendirilmesini sağlar.
- Bu işlem siber zorbalık türleri için de tekrar edilerek uygulamaya devam edilir.
- Uygulama sonunda öğrenilen zorbalık türlerinin adları tek tek söylenir ve tahtaya yazılır.

Aşağıda kare oyununun siber zorbalık teması için oluşturulmuş bir şemasına yer verilmiştir.

Şekil 1.*Siber Zorbalık Temalı Kare Oyunu şeması***Siber Zorbalıkla İlgili Örnek Olay Sorular**

1. Erkan'ın, sınıf arkadaşı Yusuf'un fotoğraflarını izinsiz olarak sosyal medyada paylaşması siber zorbalığın hangi türüne örnektir?
2. Arkadaşlarıyla çevrimiçi oyun oynayan Tuna'nın kötü oynadığı için hakaretlere uğraması ve oyundan atılması siber zorbalığın hangi türüne örnektir?

Araştırmada 'Kare Oyunu' uygulanmadan önce öğrencilerin siber zorbalık ve türleri hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarını tespit etmek için ön test yapılmıştır. Ön testte gerçekleştirilen işlemler şunlardır:

1. Türleri buldurmaya yönelik hazırlanan örnek olayları içeren 23 soruluk bir ölçek formu hazırlandı. Bu ölçekteki soruların 10 tanesi sosyo-demografik özellikleri belirlemeye yönelik iken 13 tanesi ise zorbalık türlerini sorgulayan örnek olay cümleleridir.
2. Öğrencilerin bu örnek olaylarla sorguladıkları 'siber zorbalık türünü' ölçekteki yere yazması istendi.
3. Öğrencilerin ön test ölçeğindeki sorulara verdikleri cevapların çetelesi çıkarıldı.
4. Öğrencilerin verdikleri doğru ve yanlış cevapların sayısı tek tek not edildi. Modeli (Kare Oyunu) uyguladıktan sonra işlevselliğini görmek amacıyla şu işlemler gerçekleştirildi:
  - Yapılan uygulamayla yani Kare Oyunu ile yapılan siber zorbalık eğitiminin sonucunu görmek ve öğrencilerin görüşlerini almak amacıyla 13 soruluk bir son test oluşturuldu.
  - Ölçekle elde edilen bulgular analiz edildi, sonuçlara ulaşıldı; tartışmalar yapıldı ve önerilerde bulunuldu.

Verilerin Çözülmesi

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin veriler için yüzde ve frekans hesaplamaları yapıldı. Ardından, ön test ve son test kısmı için araştırma kapsamında hazırlanan ve siber zorbalık türlerini irdeleyen 13 örnek olaya öğrencilerin verdiği cevaplar; doğru cevap veren öğrenci sayıları tek çıkarılmış ve yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu araştırmada, ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık hakkındaki bilinç düzeyleri irdelenmektedir. Bu bağlamda, araştırma kapsamında geliştirilen 'kare oyunu' ile ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık ve türleri konusunda bilinç kazanmalarına katkı yapılması hedeflenmektedir. Yapılan uygulama sonucunda önemli bulgulara ulaşılmıştır.

Sosyo-demografik Bulgular

Tablo 1.

Katılımcıların Cinsiyeti

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kız	29	54,7	54,7	54,7
Erkek	24	45,3	45,3	100,0
Toplam	53	100,0	100,0	

Tablo 1'de görüldüğü gibi örneklemdaki öğrencilerin %54,7'si kız ve %45,3'ü erkektir.

Tablo 2.

Katılımcıların Doğum Tarihi

Doğum Tarihi	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
2011	21	39,6	39,6	39,6
2010	21	39,6	39,6	79,2
2009	11	20,8	20,8	100,0
Toplam	53	100,0	100,0	

Tablo 2'de görüldüğü gibi örneklemdaki öğrencilerin %39,6'sı 2011, %39,6'sı 2010 ve %20,8'i 2009 doğumludur.

Tablo 3.

Katılımcıların Sınıf Düzeyi

Sınıf Düzeyi	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
6	23	43,4	43,4	43,4
7	30	56,6	56,6	100,0
Toplam	53	100,0	100,0	

Tablo 3'te görüldüğü gibi örneklemdaki öğrencilerin %56,6'sı 7. sınıf ve %43,4'ü altıncı sınıf öğrencisidir.

Tablo 4.

Katılımcıların Öğrenim Gördüğü Okul Türü

Okul Türü	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Resmi Devlet Ortaokulu	53	100,0	100,0	100,0

Tablo 4'te görüldüğü gibi örneklemdaki öğrencilerin tümü (%100,0) resmi devlet ortaokulunda okumaktadır.

Tablo 5.

Katılımcıların Aile Biçimleri

Aile Tipi	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Tek Ebeveynli	2	3,8	3,8	3,8
Çekirdek Aile	37	69,8	69,8	73,6
Geniş Aile	14	26,4	26,4	100,0
Toplam	53	100,0	100,0	

Tablo 5'te görüldüğü üzere örneklemdaki öğrencilerin %69,8'i çekirdek ailede, 26,4'ü geniş ailede ve %3,8'i tek ebeveynli ailede yaşamaktadır.

Tablo 6.

Katılımcıların Anne Eğitim Durumu

Anne Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Okur-yazar	2	3,8	3,8	3,8
İlkokul	7	13,2	13,2	17,0
Ortaokul	20	37,7	37,7	54,7
Lise	12	22,6	22,6	77,4
Ön lisans	9	17,0	17,0	94,3
Lisans	3	5,7	5,7	100,0
Toplam	53	100,0	100,0	

Tablo 6'da görüldüğü gibi örneklemdaki öğrencilerin anne eğitim durumları şöyledir: %37,7'si ortaokul, %22,6'sı lise, %17,0'ı ön lisans, %13,2'si ilkokul ve %5,7'si lisans mezunu; %3,8'i ise okur-yazardır.

Tablo 7.

Katılımcıların Baba Eğitim Durumu

Baba Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Okur-yazar	1	1,9	1,9	1,9
İlkokul	6	11,3	11,3	13,2
Ortaokul	12	22,6	22,6	35,8
Lise	20	37,7	37,7	73,6
Üniversite	10	18,9	18,9	92,5
Lisans	2	3,8	3,8	96,2
Lisansüstü	2	3,8	3,8	100,0
Toplam	53	100,0	100,0	

Tablo 7’de görüldüğü üzere örneklemdaki öğrencilerin baba eğitim durumları şu şekildedir: %37,7’si lise, %22,6’sı ortaokul, %18,9’u üniversite, %11,3’ü ilkokul, %3,8’i lisans ve %3,8’i lisansüstü mezunu; %1,9’u ise okur-yazardır.

Tablo 8.

Katılımcıların Anne Mesleği

Anne Mesleği	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Emekli	1	1,9	1,9	1,9
Ev Hanımı	42	79,2	79,2	81,1
İşçi	10	18,9	18,9	100,0
Toplam	53	100,0	100,0	

Tablo 8’de görüldüğü gibi örneklemden bulunan öğrencilerin anne meslekleri şöyledir: %79,2’si ev hanımı, %18,9’u işçi ve %1,9’u emeklidir.

Tablo 9.

Katılımcıların Baba Mesleği

Baba Mesleği	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Emekli	5	9,4	9,4	9,4
Serbest Meslek	12	22,6	22,6	32,1
İşçi	30	56,6	56,6	88,7
Memur	6	11,3	11,3	100,0
Toplam	53	100,0	100,0	

Tablo 9’da görüldüğü üzere örneklemden yer alan öğrencilerin baba meslekleri şöyledir: %56,6’sı işçi, %22,6’sı serbest meslek, %11,3’ü memur ve %9,4’ü ise emeklidir.

Tablo 10.

Katılımcıların Siber Zorbalığa Uğrama Durumlarına İlişkin Ön Test Verileri

Ön Test Verileri	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	12	22,6	22,6	22,6
Hayır	21	39,6	39,6	62,3
Kararsızım	20	37,7	37,7	100,0
Toplam	53	100,0	100,0	

Tablo 10’da görüldüğü gibi örneklemden yer alan öğrencilerin %22,6’sının siber zorbalığa uğradığını, %39,6’sının uğramadığını dile getirdiği anlaşılmaktadır. Kararsızım diyenlerin oranı ise %37,7 olmuştur.

Tablo 11.*Katılımcıların Siber Zorbahğa Uğrama Durumlarına İlişkin Son Test Verileri*

Son Test Verileri	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	25	48,1	48,1	48,1
Hayır	19	36,5	36,5	84,6
Kararsızım	8	15,4	15,4	100,0
Toplam	52	100,0	100,0	

Tablo 11’de görüldüğü gibi örnekleme yer alan öğrencilerin %48,1’i siber zorbalığa uğradığını, %36,5’i uğramadığını belirtmiş, %15,4’ü ise kararsızım demiştir. Bu veriler, Kare Oyununun ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık ve türleri hakkında bilinçlendirilmesinde işlevsel olduğunu göstermektedir. Ön teste ait verilerle son teste ait veriler arasındaki fark, başka bir ifadeyle “evet” cevabını verenlerin Kare Oyununun uygulanmasından sonra artış göstermesi öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin bilgi düzeylerinin arttığını yansıtmaktadır. Nitekim, ön teste %22,6 olan “evet” oranı son teste %48,1’e çıkmıştır.

Öğrencilerin Siber Zorbahk Hakkındaki Bilgi Düzeyleri

Tablo 12.*Öğrencilerin Siber Zorbahk Hakkındaki Bilgi Düzeylerine İlişkin Ön Test Bulguları*

Siber Zorbahk ile İlgili Verilen Örnek Olay	Öğrencilerin Verdiği Cevaplar	Doğru Cevap	Doğru Cevap Veren Öğrenci Sayısı
Kendisini önemli biri olarak tanıtan şahıslara inanıp hesap bilgilerinin verene Nihat, dolandırıcılara yüklü miktarda para kaptırıyor.	Saldırı ve Düzenbazlık=13 Karalama/Kötüleme = 6 Siber Taciz = 5 İftira=5 Dışlama= 1	Kimliğe Bürünme ve Taklit	23
Çevrimiçi ortamda oyun oynamakta olan bir grup arkadaş kasıtlı olarak seçtikleri bir kişiyi gruptan atıyorlar ve geri almıyorlar.	Saldırı ve Düzenbazlık=11 Kimliğe Bürünme ve Taklit=17 Taklit=6 Taciz=5 Siber	Dışlama	14
Ercan, arkadaşı Hüseyin’le kendisi arasında geçen özel mesajları izinsizce yayıyor.	İftira= 2 Siber Taciz= 15 Kimliğe Bürünme ve Taklit=2 Dedikodu ve Kötüleme=14 Karalama=5	İfşa Etme	15
Ceren, arkadaşı Nisa’nın bulunmadığı bir grupta Nisa hakkında gerçek dışı kötü sözlerde bulunuyor.	Siber Taciz=13 Dışlama=7 İftira=11 İfşa Etme=4 Kimliğe Bürünme ve	Dedikodu ve Kötüleme	9

	Taklit=6 Karalama=3		
Güvenli olmayan sitelere e-posta adresini ve şifresini giren Eda, ertesi gün tüm kişisel bilgilerinin değiştiğini ve hesabına giremediğini görüyor.	Kimliğe Bürünme=15 İfşa Etme= 9 Taklit=6 Dışlama=5 İftira=5 Siber Taciz=3	Saldırı ve Düzenbazlık	11
Sibel, kimliği belirsiz bir kullanıcı tarafından konuşmak istemediğini belirtmesine rağmen her gün rahatsız ediliyor.	Saldırı ve Düzenbazlık=11 İfşa Etme=3 Kimliğe Bürünme ve Taklit=6 Dedikodu ve Kötüleme=2 Siber Taciz=8 Karalama=2 Dışlama=3	Siber Taciz	18
Maillerini kontrol eden Erkan, tanımadığı bir mail adresinden gelen dosyayı indiriyor. Çok geçmeden bilgisayarındaki aksaklıkları fark eden Erkan, indirdiği dosyaların virüslü olduğunu anlıyor.	Karalama=9 Kimliğe Bürünme ve Taklit=4 Dışlama=8 Siber Taciz=6 İftira=10 Dedikodu ve kötüleme=3	Saldırı ve Düzenbazlık	13
Sınıfta kalemi kaybolan Zeynep, sınıfının çevrimiçi grubundan, elinde hiçbir kanıt olmadığı halde kalemini Mete'nin aldığını iddia ediyor.	Kimliğe Bürünme ve Taklit=5 İfşa Etme=13 Karalama=8 Siber Taciz=3	İftira	24
Sosyal medyadan arkadaş edindiği için mutlu olan Ahmet, sınıf arkadaşlarının sahte bir hesapla onu kandırıldığını öğreniyor.	İftira=4 Karalama=7 Saldırı ve Düzenbazlık=11 Dedikodu ve Kötüleme=4 Dışlama=6 Siber Taciz=11	Kimliğe Bürünme ve Taklit	10
Arda kişisel hesabında kendi düşüncelerini paylaştığı için isimsiz bir kullanıcı tarafından tehdit ve hakaret mesajları alıyor.	Dışlama=11 Saldırı ve Düzenbazlık=12 Karalama=8 İftira=3 Dedikodu ve Kötüleme=4	Siber Taciz	15
Çevrimiçi oyun oynamakta olan bir grup arkadaş Tuna'ya kötü oynadığı için hakaret ediyorlar ve oyundan atıyorlar.	Kimliğe Bürünme ve Taklit=2 Saldırı ve Düzenbazlık=8 İftira=8 Siber Taciz=6	Dışlama	16

	Karalama=9 İfşa Etme=4		
Burak, arkadaşı Hamit'in fotoğraflarını izinsiz olarak sosyal medyada paylaşıyor.	Siber Taciz=16 Dedikodu ve Kötüleme=9 İftira=6 Dışlama=2 Saldırı ve Düzenbazlık=5 Kimliğe Bürünme ve Taklit=1	İfşa Etme	14
Aslı ile tartışan Nazlı olayı büyütme için sosyal medyadan linç ediyor.	İftira=3 İfşa Etme=11 Saldırı ve Düzenbazlık=10 Dışlama=5 Dedikodu ve Kötüleme=13 Siber Taciz=2	Karalama	9

Tablo 13.

Öğrencilerin Siber Zorbalık Hakkındaki Bilgi Düzeylerine İlişkin Son Test Bulguları

Siber Zorbalık İle İlgili Verilen Örnek Olay	Öğrencilerin Verdikleri Cevaplar	Doğru Cevap	Doğru Cevap Veren Öğrenci Sayısı
Kendisini önemli biri olarak tanıtan şahıslara inanıp hesap bilgilerinin vererek Nihat, dolandırıcılara yüklü miktarda para kaptırıyor.	Saldırı ve Düzenbazlık=5 Siber Taciz=3	Kimliğe Bürünme	45
Çevrimiçi ortamda sohbet etmekte olan bir grup arkadaş kasıtlı olarak seçtikleri bir kişiyi gruptan atıyorlar ve geri almıyorlar.	İfşa Etme=9 Dedikodu ve Kötüleme=5	Dışlama	39
Ercan, arkadaşı Hüseyin'le kendisi arasında geçen özel mesajları izinsizce yayıyor.	Siber Taciz=5 Karalama ve Kötüleme=13 Dedikodu ve Kötüleme=1	İfşa Etme	34
Ceren, arkadaşı Nisa'nın bulunmadığı bir grupta Nisa hakkında gerçek dışı/kötü sözlerde bulunuyor.	Saldırı ve Düzenbazlık=5 Siber Taciz=11 İfşa Etme=2 Karalama=11	Dedikodu ve Kötüleme	23
Güvenli olmayan sitelere e-posta adresini ve şifresini giren Eda, ertesi gün tüm kişisel bilgilerinin değiştiğini ve hesabına giremediğini görüyor.	Kimliğe Bürünme ve Taklit=4 Siber Taciz=2 Dışlama=8 Karalama=5 İfşa Etme=4	Saldırı ve Düzenbazlık	30

Sibel, kimliği belirsiz bir kullanıcı tarafından konuşmak istemediğini belirtmesine rağmen her gün rahatsız ediliyor.	Saldırı ve Düzenbazlık=7 Kimliğe Bürünme ve Taklit=7 İftira=1 İfşa Etme=3 Karalama=2 Dedikodu ve Kötüleme=3	Siber Taciz	30
Maillerini kontrol eden Erkan, tanımadığı bir mail adresinden gelen dosyayı indiriyor. Çok geçmeden bilgisayarındaki aksaklıkları fark eden Erkan indirdiği dosyaların virüslü olduğunu anlıyor.	Karalama=10 Kimliğe Bürünme ve Taklit=1 İftira=11 İfşa Etme=1 Siber Taciz=3	Saldırı ve Düzenbazlık	27
Sınıfta kalemi kaybolan Zeynep, sınıfının çevrimiçi grubundan, elinde hiçbir kanıt olmadığı halde kalemini Mete'nin aldığını iddia ediyor	Karalama=6 Kimliğe Bürünme ve Taklit=3 İfşa Etme=4 Dışlama=6 Siber Taciz=2	İftira	32
Sosyal medyadan arkadaş edindiği için mutlu olan Ahmet, sınıf arkadaşlarının sahte bir hesapla onu kandırıldığını öğreniyor.	Saldırı ve Düzenbazlık=4 Karalama=7 İftira=6 Dedikodu ve Kötüleme=4 Siber Taciz=6	Kimliğe Bürünme	26
Arda kişisel hesabında kendi düşüncelerini paylaştığı için isimsiz bir kullanıcı tarafından tehdit ve hakaret mesajları alıyor.	Saldırı ve Düzenbazlık=6 Karalama=5 İftira=4 Dışlama=8 Kimliğe Bürünme ve Taklit=1	Siber Taciz	29
Çevrimiçi oyun oynamakta olan bir grup arkadaş Tuna'ya kötü oynadığı için hakaret ediyorlar ve oyundan atıyorlar.	İftira=9 İfşa Etme=3 Kimliğe Bürünme ve Taklit=2 Saldırı ve Düzenbazlık=4 Siber Taciz=6 Karalama=2	Dışlama	27
Burak, arkadaşı Hamit'in fotoğraflarını izinsiz olarak sosyal medyada paylaşıyor.	Karalama=4 Saldırı ve Düzenbazlık=5 Dedikodu ve Kötüleme=7	İfşa Etme	37
Aşlı ile tartışan Nazlı olayı büyütme için sosyal medyadan linç ediyor.	Siber Taciz=3 Saldırı ve Düzenbazlık=6 İftira=2 Dışlamak=2 Dedikodu ve Kötüleme=7	Karalama	33

Sonuç ve Tartışma

Bilişim ve teknoloji alanında meydana gelen dönüşümler, insanlar için pratik anlamda olumlu sonuçlar doğurmasına koşut olarak olumsuz sonuçlar da getirmiştir. Bu sürecin katalizörü olan internet, dünyayı adeta küçük bir köy haline getirmiş; uzakları yakın etmiş, sunduğu sosyal medya platformları aracılığıyla insanların sanal dünyada iletişim kurma

süreçlerini güçlendirmiştir. Artık insanlar, zamanlarının çoğunu sosyal medyada geçirmekte ve böylece farklı sosyalleşme süreçlerine başvurmaktadırlar. Özellikle, dijital yerli olarak adlandırılan yeni neslin, sosyal medya merkezli bir yaşam biçimini benimsedikleri görülmektedir. Dijital dünyayı yoğun şekilde kullanan bireylerin çeşitli olumsuzluklarla karşılaşmaları da söz konusu olabilmektedir. Geleneksel akran zorbalığının sanal dünyaya aktarılmış biçimi olan siber / sanal zorbalık bunların en önemlileri arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık ve türleri hakkında yeterli bilince sahip olmadıklarından hareket edilmiştir. Dolayısıyla, siber zorbalık konusunda ortaokul öğrencilerinin bilinç düzeylerini arttırmak için gerçekleştirilen bu çalışmada önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Farklı türlerde ortaya çıkan siber zorbalık hakkında özellikle çocukların, başka deyişle okul çağındaki çocukların yeterli bilgiye sahip olduklarını söylemek zordur. Kestel ve Akbıyık (2016) tarafından yapılan çalışmada, çoğu öğrencinin etkilendiği siber zorbalık hakkında yeterli farkındalık düzeyine ve siber zorbalıkla yeterli ve uygun şekilde baş etme bilgisine sahip olmadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Bu araştırmada elde edilen veriler mevcut çalışmadan çıkan bu sonucu destekler niteliktedir.

Başka bir çalışmada, Balaban-Salı ve Ergün-Başak (2015) Türkiye'nin yedi bölgesinde 7. ve 8. sınıf öğrencileri arasında siber zorbalık davranışının varlığını incelemişlerdir. Çalışmanın sonunda araştırmacılar, siber zorba ve mağdur/kurban olma sürecinde öğrencilerin daha çok siber sahtecilik yaptıkları ve en çok siber sahteciliğe maruz kaldıkları bulgusuna ulaşmıştır. Bu araştırmadan elde edilen veriler de mevcut çalışmadan çıkan bu sonucu destekler niteliktedir. Bu bulgu, Kestel ve Akbıyık'ın (2016) çalışmasından çıkan sonuçlarla da benzerlik göstermektedir. Nitekim, Kestel ve Akbıyık (2016) çalışmasında, öğrencilerin yaşadıkları mağduriyet olayı boyunca ders çalışma ve derslere motive olma konusundaki azalmanın akademik başarılarını olumsuz yönde etkilediği, öğrencilerin siber zorbalığa maruz kaldıkları süre zarfında derslerine konsantre olamadığı ve ders çalışmadıkları bulgusuna ulaşmıştır. Kestel ve Akbıyık (2016) aynı çalışmada siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin korku, sinir, intikam, tedirginlik ve üzüntü gibi duyguları deneyimledikleri bulgusuna da ulaşmıştır.

Tunca (2019)'nın çalışması da öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma sonucunda ders başarılarının düştüğünü; ruh sağlıklarının bozulduğunu; okula gitmek istemediklerini, arkadaşlarıyla ilişkilerinin kötüleştiğini; aileleriyle ilişkilerinin bozulduğunu ve öğretmenleriyle ilişkilerinin kötüleştiğini göstermektedir. Bu çalışma da mevcut araştırmadan çıkan benzer sonuçları paylaşmaktadır.

Sarışık vd., (2022) çalışmalarında siber zorbalığı, türleri üzerine detaylandırarak, öğrencilerin; %52,5 oranında küfür ve hakaret, %37,5 oranında görüntü paylaşımı, %20 oranında mesaj alma, %15 oranında görüntü montajı, %12,5 oranında hesap çalınması ve %10 oranında tehdit şeklindeki siber zorbalık davranışlarına maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Eldeki mevcut araştırma da sonuçları itibarıyla bu bulgulara paralellik göstermektedir.

Yine, öğrencilerin siber zorbalığın türleri konusunda da yeterli bilgiye sahip olmadıkları; 'Kare Oyunu'ndan sonra ön test ve son test cevapları arasında fark olduğu tespit edilmiştir. Uygulamadan sonra uygulanan son testte, araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık türlerini sorgulayan örnek olaylara ait cevap oranlarında önemli bir artış olduğu görülmüştür.

Ayrıca, siber zorbalık ve türleri konusunda örneklemedeki kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha fazla bir bilgi düzeyine ve farkındalığa sahip oldukları; bunun yanında, kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla siber zorbalığa daha çok maruz kaldıkları gözlemlenmiştir. Bu durumun, erkek öğrencilerin çevrimiçi dünyada siber zorbalık davranışlarıyla daha çok muhatap olduğunu yansıttığı söylenebilir. Balaban-Salı ve Ergün-Başak'ın (2015) çalışmasında da erkeklerin siber zorbalık yapma düzeylerinin kızların siber zorbalık yapma düzeylerinden daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Yine, örneklemedeki öğrencilerin özellikle 'siber taciz, kimliğe bürünme ve taklit, karalama ile dedikodu ve kötüleme' konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Bu durum öğrencilerin dijital yetkinlikler, dijital vatandaşlık, dijital zekâ, dijital empati vb. gibi konularda bilinçlendirilmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Sarışık vd., (2022) çalışmalarında, öğrencilerin siber zorbalıkla ilgili yasal haklarını %60 oranında bilmedikleri bulgusuna ulaşmıştır. Bu bulgu, mevcut araştırmanın önerdiği öğrencilerin ilgili konularda bilinçlendirilmesine dair gerekliliğin bir dayanağı olarak da yansıtılabilir.

Öneriler

Geleneksel akran zorbalığının çevrim içi platformlara taşınması anlamına gelen siber zorbalık, hem günlük ilişkilerde hem okullarda öğrenim gören öğrenciler arasında önemli bir sorun olmaya başlamıştır. Şiddetin e-hali olarak da adlandırılan siber zorbalık ve türleri, dijitalleşmenin gittikçe kök saldıgı günümüz toplumlarında yoğun şekilde görülen bir olgu haline gelmiştir. Bu çalışmada, teknolojinin içine doğan ve zamanlarının çoğunu sosyal medya platformlarında geçiren çocukların siber zorbalığa uğrama durumları, ortaokul öğrencileri örnekleminde irdelenmektedir. Söz konusu kitleyi bilinçlendirmek amacıyla geliştirilen 'kare oyunu' ile bilinçlendirme çalışması yapılmış ve önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlar, çalışmanın amacı doğrultusunda irdelenmiş ve farklı paydaşlara önerilerde bulunulmasının yararlı olacağı düşünülmüştür. Dolayısıyla, ortaokul öğrencileri örnekleminde gerçekleştirilen bu çalışmada ulaşılan bulgular ve sonuçlar ışığında, benzer çalışma yapacaklara ve konunun muhataplarına şu önerilerde bulunulmuştur.

Öğretmenler İçin Öneriler

Eğitim-öğretim sürecinin önemli bir parçası olan öğretmenlerin siber zorbalık ve türleri hakkında çeşitli etkinliklerle bilgilendirilmeleri; bu sorunlarla baş edilmesi için ne tür stratejilere başvurmaları gerektiği noktasında bilinçlendirilmeleri yararlı olacaktır. Bu sorunla baş etmenin en etkili yolu sorunun ortaya çıkmadan önlenmesidir ve bu konuda öğretmenlere de önemli görevler düşmektedir. Öğrenciler için rol model olan öğretmenlerin; siber zorbalık, türleri ve sonuçları hakkında öğrencilerle konuşmaları da önemli bir katkı yapacaktır. Ayrıca, öğretmenler, çevrim içi dünyada ortaya konan olumsuz eylemlerin çevrim dışı dünyada olumsuz neticelere yol açabileceği noktasında öğrencileri bilinçlendirmeleri de büyük yarar sunacaktır.

Öğretmen Eğitimcilerine Öneriler

Öğretmen eğitimcilerinin siber zorbalık konusunda yapacakları çalışmalarda sorunu önleyici stratejileri öğretmenlere aktarmaları öncelikli olmalıdır. Dijital dünyanın beraberinde getirdiği bu sorunla nasıl baş edilmesi gerektiğini yansıtan uygulamaların öğretmenlere anlatılması yararlı olacaktır.

Karar Vericiler için Öneriler

Okul iklimini, eğitim-öğretim sürecini ve öğrencilerin duygu durumlarını olumsuz yönde etkileme potansiyeli olan siber zorbalıkla etkin mücadele etme amaçlı okullarda siber güvenlik adlı bir ders okutulabilir. Yine, okullardaki rehber öğretmenler ve konunun uzmanları tarafından öğrencilere dijital haklar ve sorumluluklar, dijital etik ve mahremiyet ve dijital empati konulu seminerler verilebilir. Bunların yanında, öğrenciler arasında ortaya çıkabilecek siber zorbalık nitelikli davranışların ya da paylaşımların hiçbir türüne tolerans gösterilmemesini sağlayan yaptırımlar, ödül ve disiplin yönetmeliğine eklenebilir. Son olarak, e-zorbalığı azaltmaya yönelik etik kodlar geliştirilebilir; kamu spotlarıyla toplumsal düzeyde farkındalık kazandırma çalışmaları yapılabilir.

Ölçme-Değerlendirme Uzmanlarına Öneriler

Özellikle rehberlik servislerinin ve RAM'ların öncülüğünde periyodik olarak öğrencilerin siber zorbalık yapma (siber zorba) ve siber zorbalığa uğrama (siber mağdur) durumları ölçülebilir; ulaşılabilecek bulgular ışığında etkin tedbirler geliştirilebilir.

Kaynaklar

- Akgül, G. (2020). Siber zorbalığın nedenleri üzerine kuramsal açıklamalar. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi (GPD)*, 1(2), 149-167.
- Aksaray, S. (2011). Siber zorbalık. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 405-432.
- Anadolu Üniversitesi. (2023, 27 Temmuz). *DISEM dergisi yayın hayatına başladı*. Anadolu Üniversitesi e-gazete. <http://egazete.anadolu.edu.tr/kampus/41654/disem-dergisi-yayin-hayatina-basladi>
- Aygün, F. (2016). *Lise öğrencileri arasında siber zorbalık: Adıyaman örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Bahçeci, F. ve Uşengül, L. (2018). Eğitim ve öğretim uygulamalarında yeni bir yaklaşım: Oyunlaştırma. *Trakya Eğitim Dergisi*, 8(4), 703-720.
- Balaban-Salı, J. ve Ergün-Başak, B. (2015). Türkiye'de ortaokul öğrencileri arasında siber zorbalık. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 5(2), 109-130.
- Balcı, Ş. (2021). *Beliren yetişkinlik döneminde siber zorbalık ve siber mağduriyetin internet bağımlılığı ve sosyal anksiyete ile ilişkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Işık Üniversitesi.
- Başol, G. (2008). Bilimsel araştırma süreci ve yöntem. O. Kılıç, ve M. Cinoğlu (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri içinde* (s. 113-143). Lisans Yayıncılık.
- Bayar, Y. ve Uçanok, Z. (2012). Okul sosyal iklimi ile geleneksel ve sanal zorbalık arasındaki ilişkiler: Genellenmiş akran algısının aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(70), 101-114.
- Bozkurt, A. ve Genç-Kumtepe, E. (2014). *Oyunlaştırma, oyun felsefesi ve eğitim: Gamification*. Akademik Bilişim 2014 içinde (s.155-164). 5-7 Şubat 2014, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Cengiz, G. (2021). Siber suçlar, sosyal medya ve siber etik. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 7(3), 407-424.
- Çağlar, S. ve Arkün Kocadere, S. (2015). Çevrimiçi öğrenme ortamlarında oyunlaştırma. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 14(27), 83-102.
- Çalık, T. ve Kurt, T. (2010), Okul iklimi ölçeği'nin (OIÖ) geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(157), 167-180.
- Durna, S. (2019), *Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyet sıklığı ve bunların anksiyete ve depresyon ile ilişkisinin incelenmesi: Konya örneği*, [Yayınlanmamış tıpta uzmanlık tezi]. Meram Tıp Fakültesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Dursun, S., Gökçe, A. ve Aytaç, S. (2020). Siber zorbalık: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Inquiry*, 13(2), 465-485.
- Baştürk Akca, A. (2019, 2 Mayıs). *Siber Zorbalık Nedir? Nasıl Mücadele Edilir?* <https://www.emelbasturk.com/anasayfa/paylasim/siber-zorba-olma.html>

- İğdeli, F. (2018). *Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalık duyarlılıklarının çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Kacar, C. (2023). Sosyal medya kullanan bireylerin siber zorbalık deneyimlerinin incelenmesi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Haliç Üniversitesi.
- Karoğlu, T. T. ve Çılğın, M. (2020), Lise öğrencilerinin siber zorbalığı ve siber mağduriyeti üzerine bir çalışma. *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3(1), 344-355.
- Kavuk, M. ve Keser, H. (2016). İlköğretim okullarında siber zorbalık. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(3), 520-535.
- Kestel, M. ve Akbıyık, C. (2016). Siber zorbalığın öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal durumları üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 844-859. DOI: <http://dx.doi.org/10.17860/mersinefd.282384>
- Kıldiran, Y. (2019). *Lise öğrencilerinin zorbalıkla baş etme düzeyleri ve zorbalık eğilimi düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Kırat, M. N. (2019). *Ergenlerde sanal zorbalık beden imgesi ve duygusal zekâ arasındaki yordayıcı ilişki* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Kunduracıoğlu, İ. (2018). *Oyunlaştırma kavramı üzerine içerik analizi çalışması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Balıkesir Üniversitesi.
- Küçük, S. (2016). *Siber zorbalık ölçeği Türkçe uyarlaması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Özer, G. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık yaşama düzeyleri ile siber zorbalığın öğrenciler üzerindeki etkileri ve öğrencilerin siber zorbalıkla baş etme stratejileri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Özer, H. (2016). *Ortaokul ve lise öğrencilerinin siber zorbalık tutum ve duyarlılıklarının drama metoduyla incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Özer, N. ve Şad, S. N. (2021). Lise öğrencilerinde siber zorbalık, siber mağduriyet ve okul tükenmişliği. *Millî Eğitim*, 50(229), 393-417.
- Sarışık, S., Aydoğdu, M., Yamak, C., Dönmez, E. ve Kahya, İ. (2022). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalığa maruz kalma durumlarının incelenmesi. *Muallim Rifat Eğitim Fakültesi Dergisi (MREFD)*, 4(2), 190-202.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık / siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Seyhan, Y. E. (2020). *Ortaokul öğrencilerinde algılanan ebeveyn tutumlarının akran zorbalık ve mağduriyeti ile sanal zorbalık ve mağduriyet üzerindeki etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Haliç Üniversitesi.

- Sezgin, S., Bozkurt, A., Yılmaz, E. A. ve Van der Linden, N. (2018). Oyunlaştırma, eğitim ve kuramsal yaklaşımlar: Öğrenme süreçlerinde motivasyon, adanmışlık ve sürdürülebilirlik. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45, 169-189.
- Şahin, A. ve Atbaşı, Z. (2020). Olumlu okul iklimi oluşturmada öğretmenin rolünün incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 672-689.
- Tan, H. Ş. (2020). *Siber zorbalık eğitiminde durumlu öğrenme yönteminin uygulanması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Tunca, G. (2019). *Ortaöğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyet: Ankara ili örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Uludaşdemir, D. (2017). 12-17 yaş arası adölesanların siber zorbalık deneyimleri ve ebeveynlerin siber zorbalık konusundaki farkındalık durumlarının incelenmesi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Yıldırım Şen, İ. E. (2021). Dijital okuryazarlık ve sosyal medya. (Editör: Yusuf Levent Şahin), Anadolu Üniversitesi Yayınları. <https://www.anadolu.edu.tr/uploads/anadolu/ckfinder/web/files/dijital-okuryazarlik-ve-sosyal-medya.pdf>
- Yıldırım, İ. ve Demir, S. (2014). Oyunlaştırma ve eğitim. *International Journal of Human Sciences*, 11(1), 655-670. Doi: 10.14687/ijhs.v11i1.2765

Yazar Bilgileri

Dr. Mehmet Aksoy: Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümü mezunudur. Yüksek lisans ve doktorasını Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji programında tamamladı. Eğitim sosyolojisi, eğitimin felsefi ve sosyal temelleri, göç, mülteciler, yoksulluk vb. gibi ilgi alanları olan yazar, Eskişehir Cemal Mümtaz Sosyal Bilimler Lisesi'nde felsefe grubu öğretmeni olarak çalışmaktadır.

Çıkar Çatışması

Herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansman

Çalışma yürütülürken herhangi bir kurum ya da kişiden alınan finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı

Bu çalışma, Eskişehir Valiliği Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 03.01.2022 tarih ve 67491072 sayılı araştırma izni ile yapılmıştır.